

Bursa Yeşil Külliyesi Medresesi'nin Müze İşleviyle Kullanımına Yönelik Koruma ve Projelendirme Yaklaşımı

Preservation and Projecting Approach for Bursa Yeşil Kulliyah Madrasa to be used with Museum Function

Ayşe Esin KULELİ,¹ Demet BİNAN²

ÖZ

Sürdürülebilirlik bağlamında mimari mirasın korunup geleceğe aktarılması süreci incelendiğinde, kültür varlığının özgünlük, bütünlük ve anlam değerlerine zarar verilmeden işlevlendirilmesi, geçmişten gelen yaratıcılığın, çağdaş yaşama uyarlanması olarak da nitelendirilebilir. Yeni işleve uyarlama, aynı zamanda toplumun mimari mirası tüm değerleriyle deneyimlemesi ve mirasa bağlı farkındalık ve aidiyet geliştirmesine olanak sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada Türk İslam Eserleri Müzesi işleviyle kullanımının sürdürülmesi önerilen Bursa Yeşil Külliyesi Medresesi'nin müze konseptine uygun yaklaşımda geliştirilmiş mimari koruma projesinin hazırlanması sürecinde izlenen koruma yaklaşımı ve bu doğrultuda belgeleme, araştırma, değerlendirme ve projelendirme aşamaları sunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Belgeleme; koruma; medrese; restitüsyon; yeni işlev.*

ABSTRACT

When the process of transferring the architectural heritage to the future in the context of sustainability is examined, the functioning of cultural assets without harming the values of originality, integrity and authenticity can be described as adaptation of past creativity to contemporary life. Adaptation of cultural heritage to new usage is also important in order to enable the community to experience its architectural heritage with all its values and to develop the awareness and belonging of the heritage. In this context, the preservation approach followed during the preparation of the architectural conservation project developed in accordance with the museum concept of the Bursa Yesil Kulliyah Madrasa, which is proposed to continue its use with the function of the Museum of Turkish Islamic Arts, and the phases of documentation, research, evaluation and projecting in this direction are presented in this paper.

Keywords: *Documentation; conservation; madrasa; restitution; new usage.*

¹Antalya Bilim Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Antalya

²Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 21 Mayıs 2018 - Kabul tarihi: 04 Ocak 2019

İletişim: Ayşe Esin KULELİ. **e-posta:** esin.kuleli@antalya.edu.tr

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Bursa'da Osmanlı'nın kuruluş döneminde sosyal, dini ve eğitim mekanları olarak varlık gösteren Erken Dönem Osmanlı Külliyyelerinden Yeşil Külliyesi'ne ait medrese yapısı, Kültür ve Turizm Bakanlığınca 1970'li yıllardan, restorasyon gereksinimi nedeniyle boşaltıldığı 2017 yılına kadar Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmıştır. Yapının "Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi Projesi" iş tanımı doğrultusunda daha önce adapte edildiği yeni işlevini, çağdaş koruma ve müzecilik bağlamında devam ettirebilmesi için belgeleme, tarihi araştırma, koruma, çevre düzenleme, sergileme ve ek yapı önerilerini içeren kapsamlı bir koruma projesi hazırlanmıştır. Bu makalede, tarihi medrese yapısının özgünlüğünü ve bütünlüğünü bozmadan müze işlevini yüklenbilmesi için geliştirilen çağdaş koruma yaklaşımı ve bu yaklaşımın projeyi nasıl biçimlendirdiği anlatılmaktadır. Yapının yapıldığı ilk dönemden günümüze gelinceye kadar olan tarihi süreçte geçirdiği onarımlar ve değişiklikler, yapıdan gelen izlerin yanısıra, Ayverdi¹, Gabriel² ve Çetintaş'ın³ röölvelerini içeren yayınlardaki yazılı ve görsel belgelerden, literatür araştırmasından ve ayrıca Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivindeki yazılı ve görsel belgelerden yararlanılarak, irdelenmiştir. Taşınmaz kültür varlığının korunmasıyla ilgili ideal sürecin aşamaları; Belgeleme, Araştırma, Değerlendirme (Çözümleme ve Teşhis), Koruma/ Onarım Uygulama Projeleri, Uygulama, sonrasında da İzleme ve Yayın etapları olup,^{4,5} bu çalışmada belgelemeden projelendirmeye uzanan süreçle ilgili ayrıntılar, Yeşil Medrese örneğinde paylaşılmıştır. Belgeleme araştırma, değerlendirme ve projelendirme süreci kararları, uluslararası kültürel mirası koruma sözleşme ve tüzükleri ile ulusal "ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi" (2013), 2863 sayılı yasa, 660 sayılı "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları" ilke kararı ile "Röölve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Elektrik ve Makina Proje ve Raporlarının Hazırlanması İşİ Özel Teknik Şartnamesi"ne uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Erken Dönem Osmanlı Medreseleri Bağlamında Yeşil Külliyesi Medresesi

Osmanlı medreselerini inceleyen araştırmacılar, genellikle günümüzde mevcut olmayan İznik Orhan Gazi medresesini, ilk Osmanlı medresesi olarak kabul ederler.^{6,7} Bursa kenti, Osmanlı devletinin temellerinin atıldığı ilk iki asır içerisinde, İstanbul'un fethinden önce ve Edirne'nin henüz gelişmemiş olduğu bir devirde, alimleri, mutasarrıfları ve her türlü ilim ve kültür kurumları ile başta gelen bir merkez olmuştur.

¹ Ayverdi, 1972, s. 95-96.

² Gabriel, 1958 s. 101.

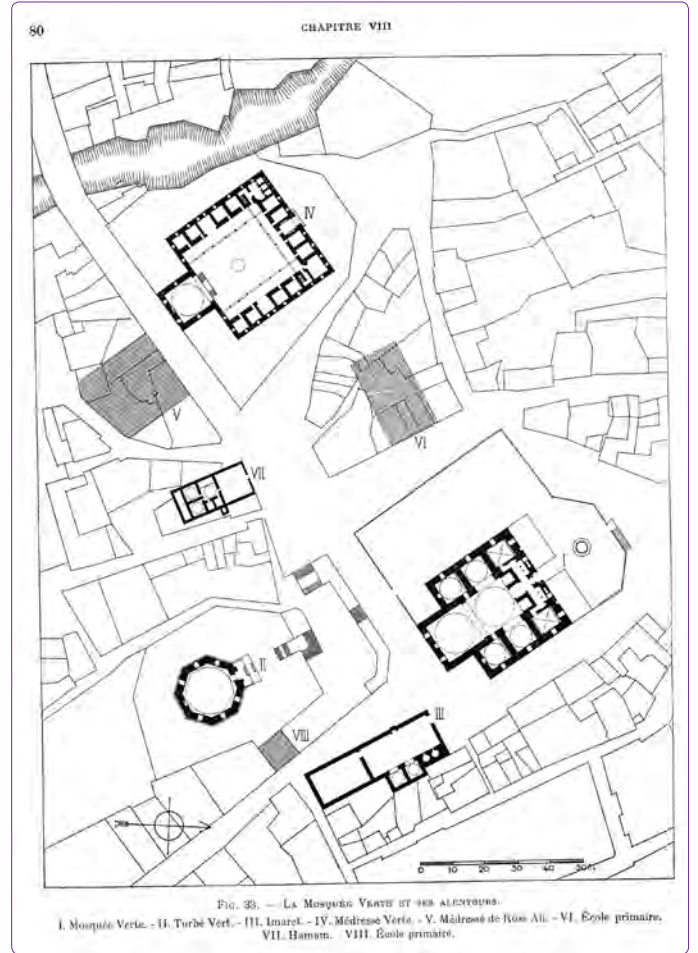
³ Ödekan, 2004.

⁴ Binan, 2017, s. 70-73.

⁵ ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013.

⁶ Hızlı, 1991, s. 27-31.

⁷ Demiralp, 1999, s. 22.

Şekil 1. Yeşil Külliyesi, Cami, Medrese ve I. Mehmed'in mezarı olan Yeşil Türbe'den oluşmaktadır. 1. Cami, 2. Medrese, 3. Türbe, 4. İmarat, 5. Hamam (Kuban, 2007, s. 97.).

Bursa'nın 1326 yılında alınmasından ve kale içindeki yerleşimin aşağıda kent merkezine taşınmasından sonra, merkezde Orhan Gazi bir yapı grubu inşa ettirmiş, ilerleyen yıllarda ise kentin farklı bölgelerine din, eğitim ve sosyal işlevli yapıların yer aldığı birer külliye yaptırılarak, çevrelerinde yeni mahallelerin oluşması sağlanmıştır. Bu bağlamda, Bursa Yıldırım Beyazıd Medresesi (1388), Yeşil Medresesi (1419) ve daha sonra inşa edilen Muradiye Medresesi (1426) bir külliye parçası olarak tasarlanmışlardır.

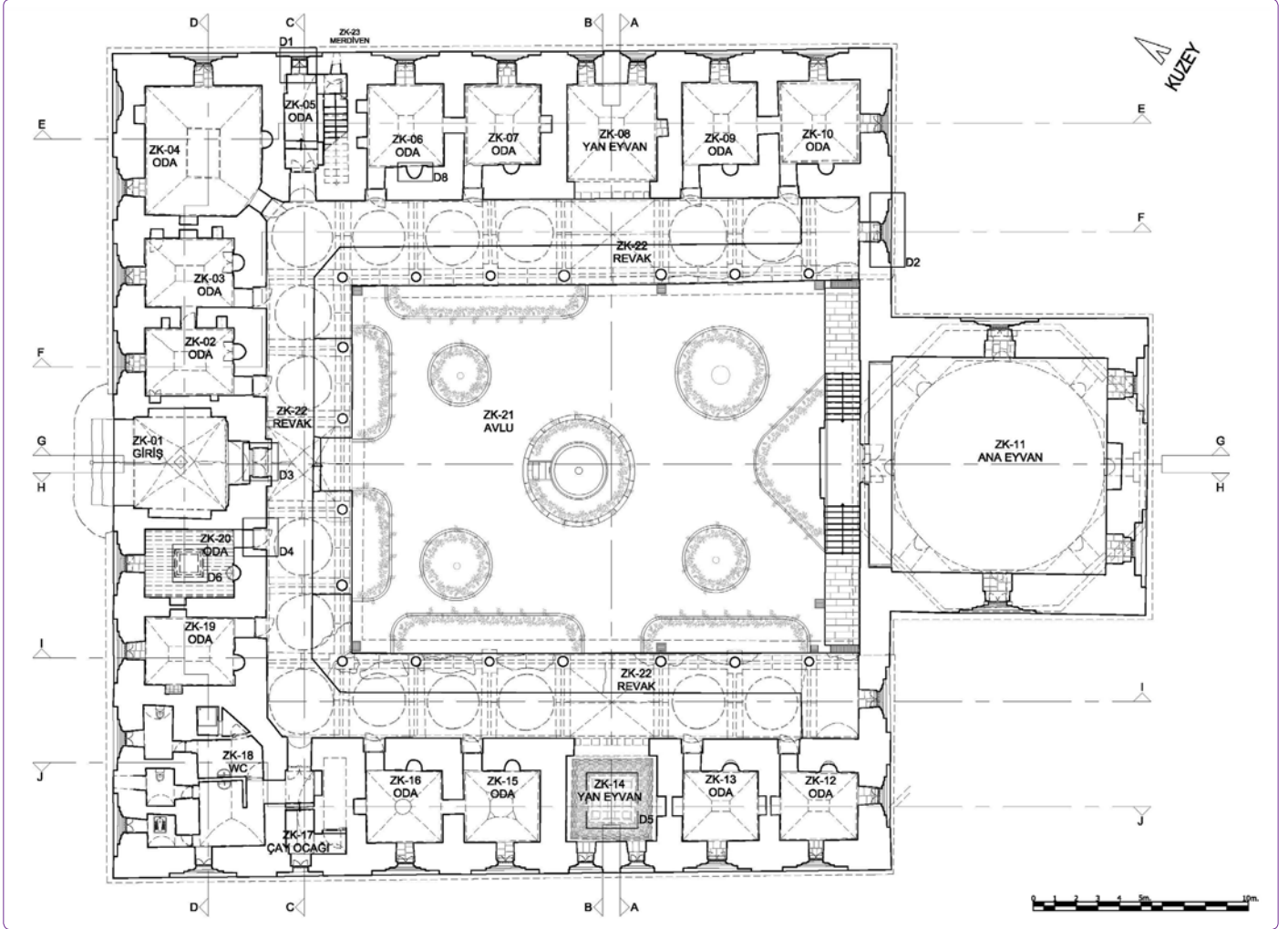
Bursa'da I. Mehmet tarafından 1413-21 yılları arasında yaptırılan Yeşil Külliyesi, Cami, Medrese ve I. Mehmed'in mezarı olan Yeşil Türbe'den oluşmaktadır⁸ (Şekil 1). Cami ve medrese caddenin aynı yönünde, birbirlerine yakın sayılabilecek mesafede, türbe ise aynı caddenin karşı tarafında inşa edilmiştir.

Yapının Mimari Özellikleri

Yapının Genel Tanımı

Yeşil Külliyesi'nin bir parçası olarak 1419 yılında inşa

⁸ Kuban, 2007, s. 96-102, 164.

Şekil 2. Medrese zemin kat planı rölövesi.

edilen Yeşil Külliyesi Medresesi'nde, Yıldırım Beyazıd Medresesi'nin plan şeması ve tasarım özellikleri geliştirilerek devam ettirilmiştir. Ancak bu yapıda avlunun oranları değiştirilerek daha dengeli bir dikdörtgen form oluşturulmuş, revak kemerleri payeler yerine sütunlara oturtulmuş, ayrıca revak birimlerinin büyük çoğunluğu pandantifli kubbelerle, öğrenci hücreleri ise, aynalı tonozlarla örtülmüştür. Bu özellikleri ile Yeşil Medresesi, Selçuklu döneminin açık avlulu ve dört eyvanlı medrese düzenini, erken Osmanlı dönemi mimarisinin getirdiği yeniliklerle yaşatan bir yapı olarak nitelendirilebilir (Şekil 2).

Yıldız Ötügen, Orhan Gazi devrinden (1336-1359) Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinin sonuna kadar Osmanlı medreselerini sınıflandırdığı çalışmasında, Yeşil Medrese'yi, başka bir yapıya bitişik olarak inşa edilmediği için Bağımsız Medrese'ler tanımıyla, plan özelliklerine göre ise açık avlulu, medrese odalarının avlunun üç yönünü U şeklinde çevrelediği, dershanenin medrese odalarından ayrı olarak, avlunun dördüncü kanadında yer aldığı "U şe-

malı simetrik medreseler (A. 1 b tipi)" arasında sınıflandırmaktadır.⁹

Plan Şeması ve Mekansal Özellikler

Yeşil Medrese, yaklaşık olarak 38 x 36 m boyutlarında, açık avlulu, dört eyvanlı plan şemasına sahiptir (Şekil 2 ve 3). Dikdörtgen planlı avlunun ortasında daire formu ve yekpare mermerden imal edilmiş bir havuz yer almaktadır. Bu havuzun ana ekseninin üzerinde, güney doğu yönde sivri kemerli ve kubbeli dersane eyvanı yerleştirilmiş, doğu ve batı yönde hücrelerin bulunduğu kanatların ortasında aynalı tonoz örtülü birer küçük eyvan konumlandırılmıştır.

Avlu, ana eyvan dışında üç yönde 19 gözlü revakla çevrelenmiştir. Giriş eyvanı önündeki birim yıldız tonoz, yan eyvanların önlerindeki birimler çapraz tonoz, diğer onaltı (16) göz ise kubbe ile örtülmüştür. Revak birimlerinden arkasında eyvan olanlar, diğer revak birimlerine oranla daha geniş olup, kemer ve tonozları farklıdır. Medresede köşe mekanlarının önündeki kubbeler diğerlerine oranla büyük-

⁹ Ötügen, 1978, s. 337-370.

Şekil 3. Avlu, havuz ve revakların görünümü.

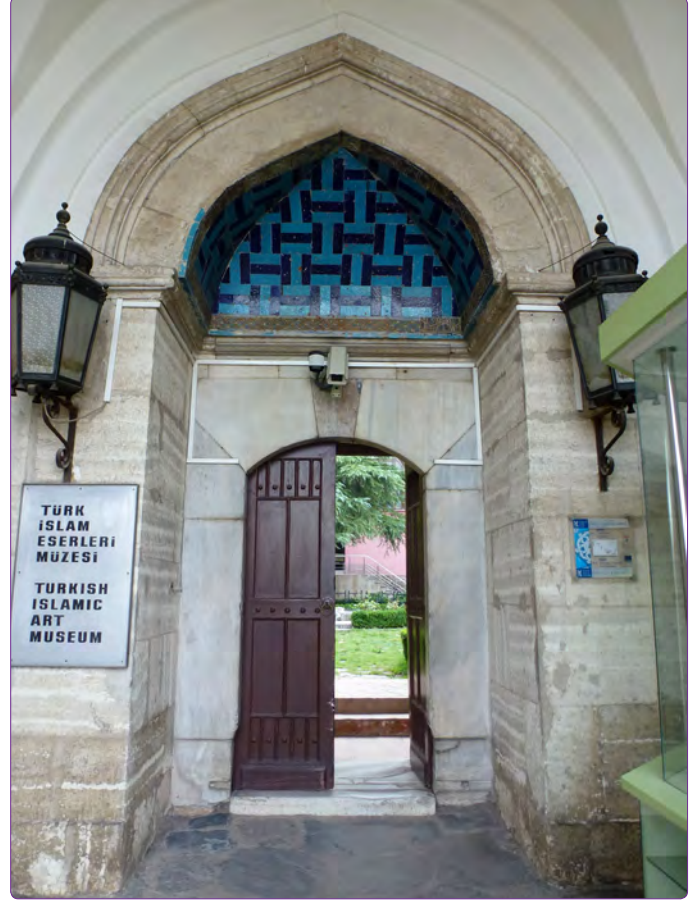
Şekil 4. Medresenin kuzeybatı cephesi/giriş eyvanı.

tür. Dershane işlevli ana eyvana bitişik birimler ise, daha dar ve beşik tonoz ile örtülü mekanlardır.

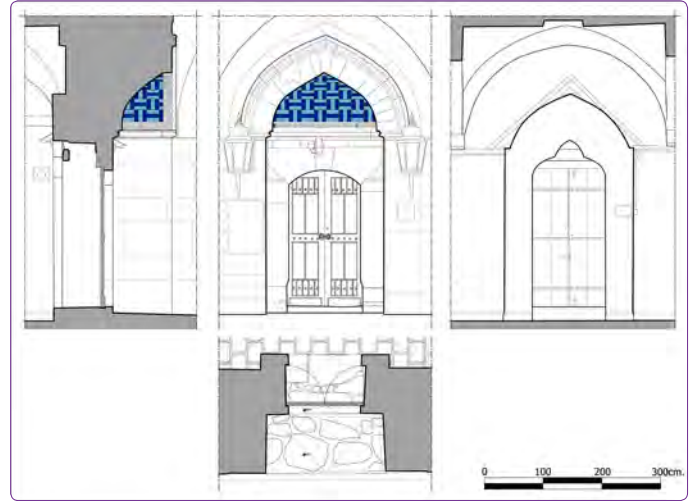
Yapının giriş aksındaki, kare planlı giriş eyvanına iki basamakla çıkılmaktadır. Giriş eyvanının üst örtüsü iki hatlı üç yüzlü aynalı yıldız tonozlu olarak biçimlendirilmiştir. Tonozun iç yüzeyi dikdörtgen şekilli, firuze ve lacivert sırlı tuğlalarla oluşturulan geometrik bir kompozisyon ile kaplanmıştır¹⁰ (Şekil 4–6).

Giriş eyvanından iki kademeli geçiş ile revağa ve sonra da avluya erişilmektedir. Avlunun etrafında, eyvanların dışında on üç hücre yer almaktadır. Bu odalar kare planlı olup, her birinde dikdörtgen formlu, çift kanatlı ahşap doğramalı pencereler, dışta ise lokmalı demir parmaklıklar bulunmaktadır. Odalara onarımlar sırasında yenilendiği anlaşılan, kapılarla ulaşılmaktadır. Tüm odalarda, kimisi

¹⁰ BRAM 2013, Bursa Yeşil Medrese Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri Hazırlanması İşi kapsamında hazırlanan yayınlanmamış projeler ve ekleri.

Şekil 5. Giriş eyvanı ve kapı.

Şekil 6. Giriş kapısı detayı.

sonradan dolaba dönüştürülen ocaklar ile duvarlarda farklı genişlik ve derinlikte nişlerin bulunduğu görülmektedir. Duvarlar sıvalı ve beyaz boyalı olup, döşemeler lamine ahşap ile kaplanmıştır.

Yapının bazı odaları, özellikleri yukarıda kısaca tariflenen odalardan farklılık göstermektedir. Kuzey köşede yer alan ZK-04 kodlu mekan köşe girişli, kareye yakın dikdörtgen

Şekil 7. Avludan ana eyvan/derslik cephesinin görünüşü.

planlı bir mekandır. Diğer odalara oranla daha büyük olan bu odanın simetriğinde bulunan tuvalet mekanı da köşe girişlidir. Her iki mekanda da, pencere sayısı arttırılmıştır. ZK-05 ve ZK-17 kodlu mekanlar, birbirinin simetriği olacak şekilde planlanmış olup her iki mekanda da merdiven yapılması dikkat çekicidir.

Avluya geniş bir kemerle açılan ZK-11 kodlu ana eyvanın zemin kotunun, avlu kotuna oranla yükseltilmesi ve kubbe ile örtülmesi sonucunda, eyvan bağımsız bir kütle görünümü kazanmıştır. Bu bölüme, iki yönden çıkış verilen bir merdivenle ulaşılmaktadır. Avluya bakan kemerli ana eyvanın cephesi, üzengi hattının üst kısmı cam, alt kısmı ise duvar ile örülerek kapatılmıştır (Şekil 7). Eyvanın üç duvarında birer adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Duvarların üst kotlarında, yuvarlak kemerli dikdörtgen pencere açıklıkları ve içlerinde elips biçimli revzenler yer almaktadır. Kare mekandan pandantiflerle sekizgen kasnağa geçilmektedir. Pandantiflerin yüzeyleri, aşağıdan yukarıya doğru boyutları büyüyen 10-11 sıra halindeki, onarımlar sırasında detay ve oranları bozulan mukarnaslarla bezenmiştir. Sekizgen kasnaktan Türk üçgenli kuşak ile kubbeye geçilmiştir. Se-

kizgenin her bir yüzünde, baklavali kuşakta kemerli, küçük pencereler yer almaktadır. Döşemenin orta kısmı altıgen, kenarları ise dikdörtgen biçimli imitasyon döşeme tuğlası ile kaplanmıştır. Mekanın tüm duvarları sıvalı ve beyaz renkte boyanmıştır.

Birbirine benzer nitelik taşıyan ZK-08 ve ZK-14 kodlu kareye yakın planlı yan eyvanlar, revak döşemesinden yükseltilmiş olup, üstteki dilimli sivri kemerli açıklığın arkasında, profilli bir kemer yer almaktadır. Her iki eyvanda da, girişin karşısındaki duvarda, iki adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Döşeme, altıgen biçimli imitasyon tuğla ile kaplanmıştır. Tüm duvarlar sıvalı ve beyaz renkte boyalıdır. ZK-14 kodlu yan eyvanın diğer yan eyvandan farkı, tonozun iç yüzeyindeki firuze ve lacivert sırlı tuğlalarla şekillendirilen bezemelerdir. Bu bezeme tarzı, giriş eyvanında yer alan yarım tonozun yüzeyindeki sırlı tuğla bezeme ile benzeşmektedir. Sırlı tuğlalı, geometrik örgü düzenlemesini içeren bu kompozisyon tonozun ayna kısmında devam ettirilmeyerek, orta bölümde ahşap üzerine boya ile bezeme yapılmıştır (Şekil 8a-c).

Giriş eyvanının sağ yönünde yer alan ZK-20 kodlu odanın ahşap tavanı diğer odaların tavanlarından farklılık göstermektedir. Tavanda, aralarında çapraz yönde kullanılan, ince ahşap çitalarla balık sırtı etkisi veren ve cilalanan özgün nitelik taşımayan düz bir yüzey yaratılmıştır. Bu yüzeyin ortasında bulunan, çitalarla çevrili kare formlu tavan göbeği ise özgün olup, geometrik geçmelerle oluşturulan 12 kenarlı yıldızlarla süslenmiştir. Bu göbeğin, yapının Müze kullanımını sürecinde başka bir yapıdan getirildiği düşünülmektedir (Şekil 9a-c).

Cephe Özelliği

Dış Cepheler

Tüm cephelerde pencereler, zeminden bir miktar yüksek, dikdörtgen biçimli, çökertme nişlerin içerisine yerleştirilmiştir (Şekil 10-12). Duvar ve nişlerin atlamalı dizilmeleri ile cephede ritmik bir düzen kurgulanmıştır. Çökertmeli nişler içerisinde yer alan teğet kemerlerin yüzeylerinde taş

Şekil 8. (a-c) Yan eyvanın tavanı (ZK-14).

Şekil 9. (a-c) Oda tavanı muhdes çitalı tavan ve özgün tavan göbeği (ZK- 20).

ve tuğla almasıık örgü uygulanmış, kemer aynaları küçük boyutlu taş ve firuze sırlı tuğlalarla kaplanmıştır (Şekil 10–12). Her aynadaki düzenleme diğerinden farklıdır. Aynanın hemen altında ikinci bir sivri kemer ve içerisinde silmeli bir

çerçeveye oturan bir pencere açıklığı yer almaktadır. Pencere açıklıklarında lokmalı demir parmaklıklar ve arkasında çift kanatlı, ahşap doğramalı pencereler bulunmaktadır.

Duvarlarda, zeminden çökertme nişlerin alt kotuna kadar moloz taş örgü, o kottan kirpi saçağa kadar, bir sıra tuğla, bir sıra taş olarak sıralanan almasıık örgü uygulanmıştır. Yapı köşelerinde kullanılan devşirme bloklar dikkat çekicidir. Cephelerde, duvardan içerlek kurgulanan nişlerin üst kenarlarında önce ahşap hatıl, üstünde üç sıralı kirpi saçak ve en üstte alaturka kiremit kullanılmıştır.

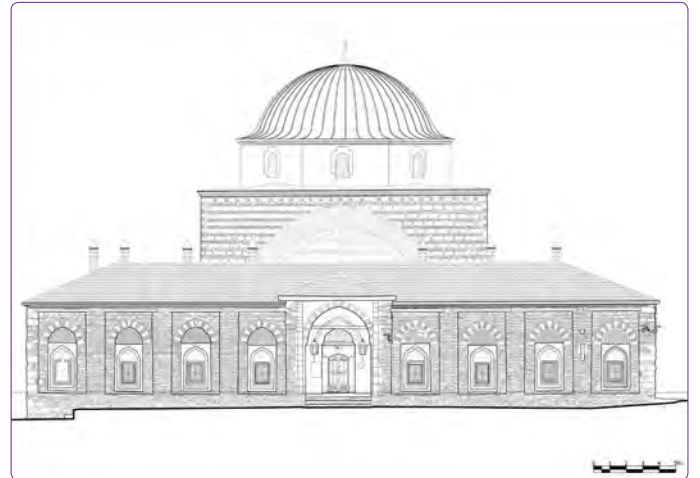
Yapının giriş cephesi aksındaki giriş eyvanı, yan kanatlardan biraz yüksek ve öne doğru çıkıntı yaparak Medreseye girişi belirleyen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Girişi tanımlayan saçağın altı çitalı ahşap kaplamalıdır. Kare planlı giriş eyvanına, iki basamakla çıkılarak, iki merkezli sivri profilli kemerli girişe ulaşılmaktadır. Yan duvarlarda profilli girintiler zeminden başlayarak, üzengi hizasında “Bursa kemeri” olarak da tanımlanan aynalı kemer ile sonlanmaktadır. Üzengi hattına kadar taş örgülü olan duvarların üst kısmı sıvalı ve beyaz renkli badanalıdır. Giriş eyvanında kapının içine yerleştirildiği mermer kemer basık tipte olup, ahşap giriş kapısının kanatlarında düşey ve yatay yönde bölme-

Şekil 10. Kuzeydoğu cephesi.

Şekil 11. Güneybatı cephesi.

Şekil 12. Kuzeybatı cephesi rölöve.

li ve yatay şeritler içerisine yerleştirilmiş kabaralar dikkat çekmektedir. Giriş mekanının arka duvarı, üç dilimli sivri kemerli bir açıklıkla revağa açılmaktadır. Kemerin iç kısmında tavanda her iki yönde ahşap hatıllar uzanmaktadır. Çatı alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Giriş cephesinde sol uçta bulunan pencerenin bilinmeyen bir tarihte kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 12).

Arka cephede ana eyvan ve medrese kanatları algılanmaktadır. Pencereler, giriş cephesinde olduğu gibi duvardan içerlek niş olarak tanımlanabilecek yüzeylerin içerisinde konumlandırılmıştır. Pencerelerin kemer aynasının yüzeyinde sırlı tuğla kaplama yerine, sıvalar dikkat çekmektedir. Geçmiş tarihli onarımlar sırasında bahçe düzenlemesi nedeniyle kotlar değiştirilmiş, bu nedenle cephede eyvan çıkıntısından sonra en soldaki ilk nişin alt bölümü zemin kaplamasının altında kalmıştır. Eyvan kütlelerinde cephenin üst kısmında, tuğladan örülmüş teğet kemerli küçük tepeli penceresi ile yüksek sekizgen kasnak (tambur) kısmındaki pencereler ve badem biçimli beton dışlıklar ve kurşun kaplamalı kubbe dikkat çekmektedir (Şekil 13).

Medresenin giriş eyvanında, batı eyvanının tonozunda ve cephelerde pencere alınlıklarında görülen çini kullanımı, yapıyı diğer erken dönem Bursa medreselerinden ayıran bir özellik olarak tanımlanabilir.

Avlu Cepeleri

Yapının avluya bakan cephelerinde kullanılan revaklar sivri kemerli olup, orta akstaki birimin kemeri, diğerlerine oranla daha geniştir. Revak kemerinin avluya bakan yüzünde 1 sıra taş, 3 sıra yatay tuğla ile almaşık örgü, köşeliklerde ise 1 sıra taş, 3 sıra yatay tuğla, 1 düşey tuğla ile almaşık örgü uygulanmıştır (Şekil 14).

Revak kemerlerini taşıyan sütunlar, bir tuğla yüksekliğinde düzenlenen platformlar üzerine oturtulmuştur. Gerek bu platformda, gerekse zeminin diğer kısımlarında kaplama malzemesi olarak yer yer orijinal, yer yer imitasyon

Şekil 13. Güneydoğu cephesi.

tuğla kullanılmıştır. Yükseltilmiş platformlara oturan kolonların üzerindeki sütun başlıklarının çoğunun köşeleri pahlı ve kübik formlu (Şekil 14) olup, başlıklardan bir bölümü devşirme niteliklidir (Şekil 15).

E. H. Ayverdi "revak direklerinin ikisi granit, 16'sı mermerdir ve hepsi toplamadır. Başlıklardan altısı Bizans, 12'si

Şekil 14. Revak, revaktaki kübik başlıklı sütunlar.

Şekil 15. Devşirme ve kübik başlıklı sütunlar.

köşeleri pahlı basit takozlardır. Revak kemerleri umumiyetle sivridir, yalnız yan küçük eyvanların önündekiler dilimlidir. Gergiler 18x12 cm boyutlarında meşedendir. Direk aralarında 27- 30 cm yükseklikte, 1.85 m genişlikte somat (yemek sofrası) yerleri vardır”¹¹ ifadeleri ile revak düzenlemesini tanımlamaktadır.

Medrese odalarının revağa açılan kapılarının bir bölümü (ZK-02, 03, 04, 19, 20’ye ait olanlar) düz atkılı, bir bölümü ise (ZK05, 06, 07, 09, 10, 12, 13, 15, 16 ve 17’ye ait olanlar) basık kemerli olarak sınıflandırılabilir.

Kiremit kaplı çatıda, odalardaki ocaklara ait almaşık düzende örülen bacalar görülmektedir.

Yeşil Medresesi’nin Dönem Analizi ve Restitüsyon Kararları

Restitüsyon araştırması; “1. Yapının özgün tasarımı hakkında bilgi vermek/ açıklamak, 2. Tarihsel süreçteki gelişimini incelemek, 3. Kalıntıların/ izlerin, katmanların daha iyi kavranmasını sağlamak, 4. Korunmuşluk düzeyinin tespit edilmesini sağlamak, 5. Restorasyon projesine veri sağlamak amaçlı yapılması gereken bir çalışmadır”.¹²

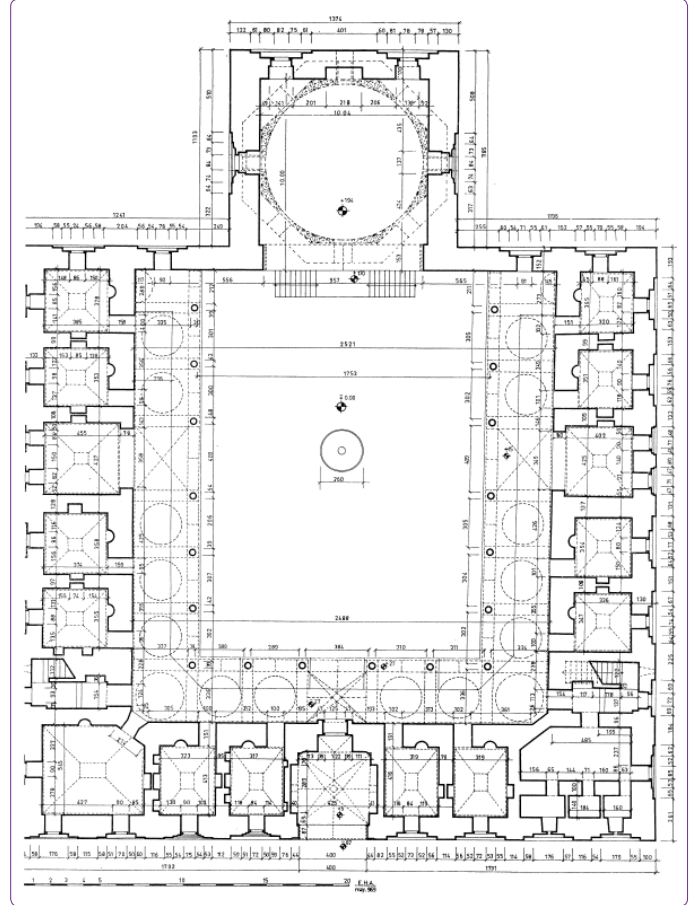
Yapının ilk yapımından sonra değişime uğramış, kısmen veya tamamen yok olmuş ve eklenmiş öge ve/ veya bölümlerinin tespit edilmesi sürecinde, yapıdan gelen izler, dönemsel benzerlik taşıyan yapılarla gerçekleştirilen karşılaştırmalı çalışmalar, yazılı ve görsel belgeler değerlendirilmiş, dönemleme önerilerine ilişkin güvenilirlik dereceleri¹³ oluşturulmuştur. Çalışmada, yapıdan gelen izler ile fotoğraf gibi belgeler I. derecede güvenilir kaynaklar olarak belirlenmiştir. Mimari gereklilik ise yeterli ve güvenilir bir kaynak bulunmadığında, yapının ihtiyaçlarının değerlendirilmesinden ortaya çıkmakta olup, güvenilirliği en düşük olan “III. Derece” olarak derecelendirilmiştir.¹⁴

Restitüsyon araştırmasında ulaşılan yazılı ve görsel veriler doğrultusunda üç ana dönem belirlenmiştir;

I. Dönem: 1419 / 19. yy’ın İkinci Yarısı

Bursa’da Yeşil Külliyesi Medresesi, Sultaniye Medresesi olarak adlandırılmış ve müderrisliği en büyük payelerden sayılmıştır. Mehmed Şah Fenari ve Yusuf Bali Fenari, ‘Alaüddin ‘Ali, Molla Yegan-zadeler, Molla Husrev gibi ulema bu medresede müderrislik yapmıştır.¹⁵ Vakfiyesinde, yazılı olarak iki muidin görevlendirildiği ilk Osmanlı medresesi olma özelliğini taşıyan Sultaniye Medresesi, Edirne medreselerinin inşasına kadar Osmanlılarda en üst derecede kabul görmüş ve ünü Ortaasya’ya kadar uzanmıştır.¹⁶

Ayverdi, yapıya ait vakfiyenin Mart 1419 sonunda yazıldığını ve medresenin vakfiyede belirtilen 30 talebeyi alacak

Şekil 16. Ayverdi Yeşil Medrese plan röleve çalışması (Ayverdi, 1972).

hale getirilmeden yarım kaldığını düşündüğünü bildirmektedir.¹⁷ Ayverdi, bir katta 1 büyük 13 küçük oda bulunduğunu, büyük odanın müdürrise ve kış derslerine mahsus olduğunu ifade etmektedir (Şekil 16). Bu durumda, her oda bir talebe verildiğinden, 13 odada 13 talebe barınabilecektir. Medresede 30 talebe için 30 oda gerektiğinden, yapıda bir üst kat olmalıdır. Giriş eyvanı, yan eyvanlar ve helanın üstündeki mekanlarla beraber 17 oda elde edilecektir. Ayverdi’nin açıklamaları doğrultusunda, yapı iki katlı olarak düşünüldüğünde, 30 oda sayısı tamamlanmaktadır.

Bazı araştırmacılar, avlunun kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerinde, hücrelerin arasında yer alan ve mevcut durumda özgün niteliklerini kaybetmelerine karşın, ilk dönemde de burada yukarıya çıkan bir merdivenin bulunduğu yönündeki bilgileri ile izleri değerlendirerek ve ayrıca dershane eyvanının aşırı yüksek tutulmuş olmasına dayanarak, Yeşil Medresesi’nin tek mi, iki katlı mı olduğunu tartışmaktadır. Ayverdi’nin aralarında yer aldığı bazı araştırmacılar da, Yeşil Medresesi’nin aslında iki katlı olarak tasarlandığını, ancak üst kattaki hücrelerin hiç bir zaman inşa edilmediğini ifade etmektedir. Ayverdi, yapıdan gelen izlere dayanarak yapıdaki 1.20 m genişliğinde, muntazam işlenmiş ve çift

¹¹ Ayverdi, 1972, s. 96-100.

¹² a.g.e. Binan, 2017, s. 70-73.

¹³ a.g.e. Binan, 2017, s. 70-73.

¹⁴ a.g.e. 2013 Bursa Yeşil Medrese Röleve, Restitüsyon, Restorasyon Pro-

jeleri Hazırlanması İşi kapsamında hazırlanan projeler ve ekleri.

¹⁵ a.g.e. Ayverdi, 1972, s. 95.

¹⁶ a.g.e. Hızlı, 2011, s. 157.

¹⁷ a.g.e. Ayverdi, 1972, s. 95-96.

kapılı olan merdivenlerin sadece çatıya çıkan merdiven olarak nitelendirilemeyeceğini, bir üst kata çıkmak için yapılmış olması gerektiğini; dershanenin eş dönemli medreselerden farklı olarak yan kollara göre çok yüksek yapılmış olduğunu, bu durumun da dersane yüksekliğinin iki kata göre hesaplandığını gösterdiğini; yapının dış cephesinde bitirme elemanı olan kirpi saçakların yeri ve duvara otururken saçak içinde kalan ahşap detayın niteliğinin, alttaki duvarların üst katın döşeme hizası gibi tonoz ve kemer üst hizasına kadar yükselip üstlerinin düzgün şekilde yapılması ve sonradan yıkılmış olma olasılığını ortadan kaldırdığını, üst katın dersane ile birleştiği köşede bir üst kat olduğuna dair duvarda hiçbir iz olmamasına bağlı olarak yapının iki katlı tasarlandığını ancak üst katın yapılamadığı görüşünde olduğunu bildirmektedir.¹⁸

Demiralp¹⁹ ise medresenin iki katlı olduğuna ilişkin görüşünü; hücrelerin dış cephe duvarlarının tek katlı bir yapı için çok kalın olmasına, hücrelerin kubbelerle değil, daha basık bir örtü tipi olan manastır tonozları ile örtülmesine, dersane / mescid eyvanının tek katlı yapı için oldukça yüksek olmasına ve dersane / mescid eyvanının cephe duvarının batıya doğru uzantısında bazı taşların, ikinci kat bağlantısı yapılacak gibi dışa taşkın yerleştirilmesine dayandırmaktadır.

Proje ekibi olarak görüşümüz, Ayverdi'nin önerdiği gibi, Yeşil Külliyesi Medresesi'nin aslında iki katlı olarak tasarlandığı, ancak üst kattaki hücrelerin hiçbir zaman inşa edilmedikleri yönündedir.

Ana eyvanın özgününde açık olduğu bilinmektedir. Yapı eş zamanlı erken Osmanlı dönemi Bursa yapılarıyla karşılaştırılmış ve özgün işlevi dersane olan ana eyvana ait korkuluk detaylarının Murad I. Cami ve Yeşil Cami'de bulunan örnekler ile Sedat Çetintaş'ın dönem örnekleri doğrultusunda Bursa Yıldırım Medresesi restorasyonunda önerdiği²⁰ korkuluğun benzeri olabileceği öngörülmüştür. Ana eyvanın tambur üzerinde yükseltildiği bölüm tuğla örgülü olup, Gabriel'in çektiği fotoğrafta tamburun tuğla duvarları net olarak algılanmaktadır.²¹

Gabriel'in çiziminde merdivenli mekana açılan ve öğrenci odalarına ait kapı boşluklarından avluya bakan yüzlerde taş sövelerin çizilmiş olması ve günümüze de ulaşan kapı girişlerinin iki yanındaki duvar yüzeyindeki girintili kısmın boyutlarının iki kanatlı kapının taradığı alanı vermesi üzerine, avluya açılan tüm kapılar dönem analogisi yapılarak çift kanatlı tablalı kapı olarak önerilmiştir.²²

Günümüzde yan eyvanlarda yer alan nişlerin gerek Gabriel, gerekse Çetintaş'ın çizimlerinde yer almaması ve nitelikli detay içermemesi nedeniyle, bu nişlerin özgün olmadığı sonucuna varılmıştır. Hücre olarak adlandırılan öğrenci

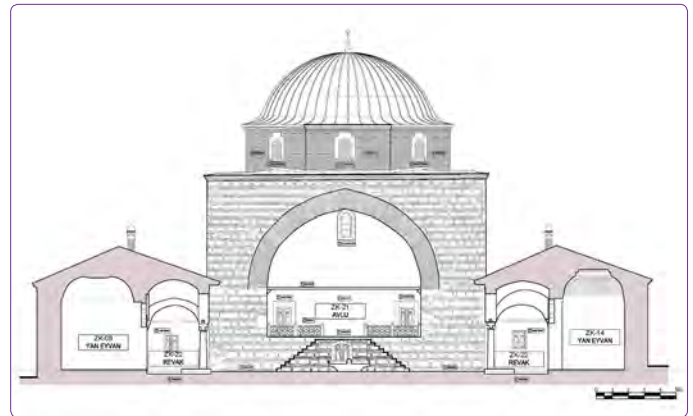
odalarının içindeki nişlerden Gabriel tarafından çizilmeyenler, boyutlarındaki düzensizlikten de hareketle özgün olmayıp sonradan açılmış olarak tanımlanmış ve ilk dönem çizimlerine işlenmemiştir. Özgün nişler yapının eğitim işlevi ile kullanılması nedeniyle öğrencilerin kaldıkları odalarda, eşyaları ve kitapları için dolap ve raf gereksinimine uygun olarak restitüe edilmiştir.

Bütün odalarda ocak ve raflar bulunmaktadır. Hücrelerde özgün niteliğini koruyan bir örnekten ve ayrıca eş zamanlı yapılardaki örneklerden hareket edilerek, özgün ocak tipi tanımlanmıştır.

Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde ulaşılan bir fotoğrafta (Şekil 17) ana eyvanın altında basık kemerli bir kapı görülmekte olup, bu durum ana eyvanın altında girilebilir bir mekanın bulunduğunu düşündürmektedir. Ancak araştırmalar sırasında mekan ve boyutlarına ait yazılı ya da görsel herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Ana eyvanın cephesi Çetintaş'ın çalışmasından ve yapıdan gelen bilgilerden yararlanılarak, restitüe edilmiştir (Şekil 17-19).

Şekil 17. Avluda şadırvan ve ana eyvana giriş (Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinden alınan bu fotoğrafta, dershanenin altında basık kemerli girişi olan bir mekan tespit edilmiştir).

Şekil 18. Dönemde ana eyvan ve revakların restitüsyon çalışması, A-A kesiti.

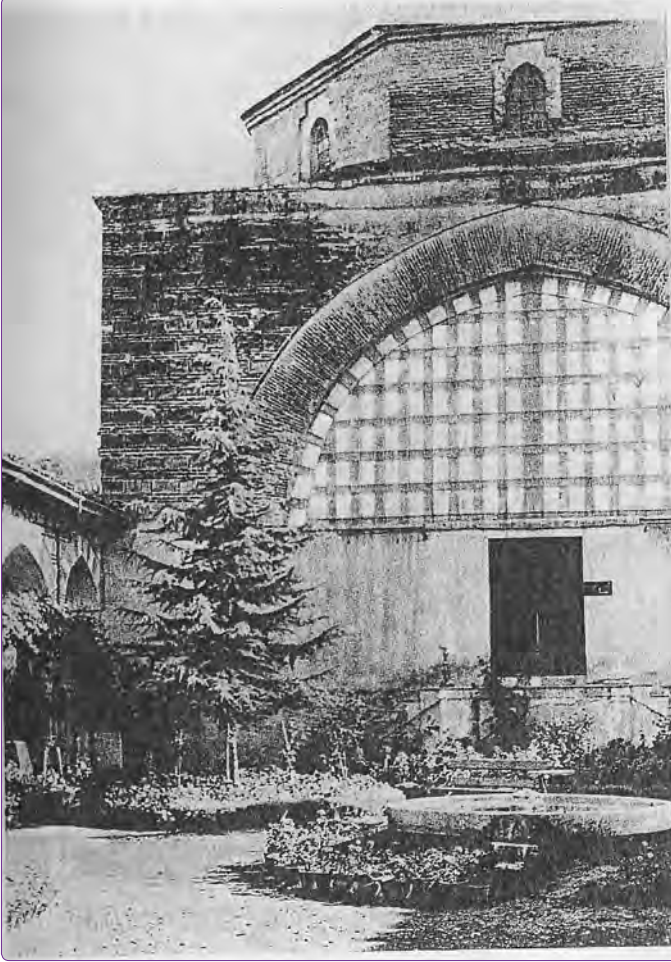
¹⁸ a.g.e. Ayverdi, 1972, s. 95-96.

²¹ a.g.e. Gabriel, 1958, s. 101.

¹⁹ a.g.e. Demiralp, s. 22.

²² Uluengin F., Uluengin B. ve Uluengin M. B., 2001, s. 91.

²⁰ a.g.e. Ödekan, 2004.

Şekil 19. Yeşil Medrese, ana eyvan, sekizgen kasnak ve dışlıkların görünüşü (Gabriel, 1958).

Yapıda sadece ana eyvanın üzerindeki kubbe kurşun kaplamalı olup, diğer bölümlerde kullanılan kırma çatının Bizans ve Erken Osmanlı Döneminde kullanılan yayvan tipli kiremit ile kaplandığı öngörülerek, bu konuda H. Tayla'nın çizdiği detaydan yararlanılmıştır.²³

Medresenin kırma çatılı üst örtüsünün bitirme detayı, dış cephelerde kirpi saçaklı iken, avluya bakan cepheler kirpi saçığı olmayan, geniş saçaklı bir nitelikte günümüze ulaşmıştır. Gabriel tarafından yapılan 20. yüzyılın ilk yarısına ait çizimde ve fotoğrafta ise, daha dar alın tahtalı geniş bir saçak görülmektedir.

Yapı tek katlı olarak yapılmış olsaydı, eş zamanlı diğer medreselerde olduğu gibi gerek dış cephe, gerekse avlu cephelerinde kirpi saçaklı bir bitirme detayı olabileceken, yapının iki katlı tasarlanarak, daha sonra bitirilemeden tek katlı kalmasının bir göstergesi de, avlu cephelerinin saçaklarındaki farklılık olup, belgesel açıdan önemli izlerdir. Ayrıca avlu cephesinde dış cephede olduğu gibi kirpi saçak kullanıldığına dair görsel belge ve yapısal bir iz bulunma-

maktadır. Giriş kapısının üzerindeki saçak için de aynı yaklaşım söz konusudur. Anıtsal girişteki yarım kalmışlık, bitmişlik boyutsal ve detay olarak da gözlenmektedir. Yapının, dolayısıyla da anıtsal kapının yarım kalmış olduğuna ilişkin herhangi bir görsel belge ve yerinde yapısal hiç bir iz olmaması nedeniyle, anıtsal kapı üzerinde yer alan ahşap saçığın daha dar alın tahtalı ve dik açılı olduğu öngörülmüştür.

Yapının ZK-04 mekanına ait günümüzde kapatılmış olan penceresi, Gabriel, Çetintaş ve Ayverdi'nin hazırladıkları planlar doğrultusunda restitüe edilmiş olup, restorasyon uygulaması sırasında yerinde inceleme ve değerlendirmesi yapılmalıdır.

Ayverdi avlunun ortasında 2.60 m çapında, bahçeden 30 cm yükseklikte, incecik, 4 cm cidarlı, güzel fiskiyeli, yekpare mermer bir havuz bulunduğunu ifade etmektedir. Evliya Çelebi de bu havuzdan bahsetmektedir. Havuz avluda varlığını korumakla birlikte, Ayverdi'nin avlunun dibinde olduğunu bildirdiği çeşme yapısı günümüze ulaşamamıştır.

Yeşil Külliyesi Medresesi'nin ilk döneminde, üst pencerelerde alçı revzen içlik ve dışlıklar, alt pencerelerde ise iki kanatlı ahşap kapaklar olduğu öngörülmüştür. Bazı kaynaklardan Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar, Topkapı Sarayı Harem dairesi dahil, pencerelerde cam kullanımının zorunlu olmadığı ve bunların ahşap kepenklerle kapatıldığı anlaşılmaktadır.²⁴ 16. yüzyılın başlarında, Topkapı Sarayı'nda yapılan tamirlere ait belgelerde cam kullanımına ait bilgi bulunmasının yanısıra, 16. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra yapılan mimari kompozisyonları betimleyen Osmanlı minyatürlerinde de alt pencerelerde kepenk, üst pencerelerde ise nakışlı camların bulunduğu görülmektedir.^{25,26} Bu tür görsel belgeler ile dış pazarlardan cam alınmasına ilişkin dökümanların sayısı 16. yüzyılda artmaktadır. Yeşil Medreseye ait 1645 tarihli bir belgede "12 pencereye havale camı alınması"na dair kayıt daha önce yapıda cam bulunmadığını düşündürmüştür.²⁷ Ana eyvanın üst pencerelerindeki içlik ve dışlıkların yakın dönem onarımlarında takıldığı ve zamanımıza kadar birçok kez yenilendikleri düşünülmektedir.

Medrese erken dönem yapılarıyla karşılaştırılmış olup, alçı revzen dışlıkların Sedat Çetintaş'ın Bursa Yıldırım Darüşşifası restorasyon projesinde çizdiği "badami" badem biçimli camlı alçı revzen dışlıkların benzeri olabileceği düşünülmüş ve bu doğrultuda restitüe edilmiştir.

Erken Osmanlı döneminde Bursa'da inşa edilen Hüdavendigar İmareti, Yıldırım İmareti ve Ulu camii gibi bir kaç yapı dışında, Yeşil Külliyesi Medresesi'nde olduğu gibi moloz taş ağırlıklı, kaba yonu taş ve tuğladan oluşan almaşık duvar örgüsü kullanılmıştır. Kullanılan duvar örgü sistemi, orta ve geç Bizans duvar tekniği olup, Selçuklu dönemi için

²³ Tayla, 2007.

²⁴ Goodwin, 1970, s. 20-21.

²⁵ Bakırer, 1999, s. 480-489.

²⁶ Bakırer, 1986, s. 110-116.

²⁷ a.g.e. Ayverdi., 1972, s. 95.

karakteristik değildir. Bu teknikte kullanılan tuğla, Bizans yapılarındaki ölçülerle aynı boyutta kalıplarla yapılmıştır. 14. yy'ın ikinci yarısından sonra 1/3 oranı genelleşen bir almaşık duvar normu olarak benimsenmiştir. Almaşık örgü, duvarlarda olduğu kadar kubbe kasnaklarında da kullanılmıştır. Kullanılan taşlar genellikle çok düzgün olmadığı için taş arası derzleri geniştir. Bu duvar dokusu, Bursa bölgesi için sadece 14. yy'da değil, 15. yy'da da karakteristiktir.²⁸

II. Dönem : 19. yy'ın İkinci Yarısı / 1950

Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde ulaşılan bir fotoğrafta (Şekil 17), avluda havuzun üstünü kapatacak şekilde tasarlanan altıgen planlı, ahşap konstrüksiyonlu dikmelerle taşınan, saçaklı ve oluklu kiremit ile kaplanmış bir kameriye görülmektedir. Kameriye ile ilgili çizim için sadece bu fotoğraftan yararlanılmış olup, detayları konusunda fikir verecek başka proje, çizim, kroki vb. bir belgeye ulaşılamamıştır.

Ön planda kameriyenin görüldüğü bu fotoğrafta, kameriyenin arkasında yer alan dersane de algılanabilmektedir. Dershane işlevli ana eyvanın avluya bakan cephesinin camekanla kapatıldığı zor da olsa görülebilmektedir. Fotoğraftan yararlanılarak, ana eyvanın aksında çift kanatlı bir ahşap kapı ile kapının iki yanında kotu yüksek olmayan duvarlar çizilmiştir (Şekil 18). Fotoğraf incelendiğinde, duvarların üzerine gelen camekanlardan sol taraftaki pencere kayıtlarının tamamen yok olduğu, sağ bölümdeki pencere kayıtlarının ise yer yer sağlam kalabildiği görülmüş ve camekan projeye işlenmiştir.

Gabriel'in kitabında²⁹ yer alan avludan çekilmiş bir fotoğrafta (Şekil 19) ise, dershanenin sekizgen kasnağının tuğla ile örüldüğü ve sıvasız olduğu, ayrıca I. Dönemde kullanıldığı düşünülen alçı revzen dışlıklar yerine, ahşap kayıtlı pencerelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde bulunan Namazgah deresi civarından çekildiği anlaşılan bir diğer fotoğrafta, Yeşil Medrese sağ tarafta yer alırken, sol tarafta Yeşil Camii bulunmakta, medresenin çevresinde dere, kavak ağaçları ile doğal bir dokunun hakim olduğu görülmektedir (Şekil 20). Ayrıca, Türkün Dostoğlu'nun çalışmasında yer alan fotoğrafların incelenmesinden, külliye-yi oluşturan yapıların çevresinde çoğu günümüze ulaşamayan geleneksel nitelikli yapıların ve yeşil dokunun yer aldığı anlaşılmaktadır³⁰ (Şekil 21).

III. Dönem: 1950 / Günümüz

Yapının günümüzdeki durumu II. Dönemle karşılaştırılmış ve 1950'li yıllardan başlayarak, projenin çizildiği tarihe kadar yakın geçmişte yapılan uygulamalar rölöve üzerine işlenmiş ve III. Dönem restitüsyon çizimleri elde edilmiştir. Bu dönemde, özellikle de yapıya müze işlevinin verildiği

Şekil 20. Yeşil Medrese ve çevresindeki tarihi ve doğal doku. Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde ulaşılan bu eski fotoğraftan çevreye ilişkin veriler tespit edilmiştir.

Şekil 21. Külliye-yi oluşturan yapıların çevresinde yer alan ve çoğu günümüze ulaşamayan geleneksel nitelikli yapılar ve yeşil doku (Türkün Dostoğlu, 2001, s. 153).

süreçte, tarihi yapıda geniş kapsamlı onarımların gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Hücre kapılarının bağlandığı duvarlardaki söveler ve ahşap kapılar da bu dönemde değiştirilmiş olmalıdır. Ayrıca, hücrelere nişlerin açıldığı ve büyük olasılıkla müze işlevi nedeniyle hücreler arasında bağlantıların verildiği görülmektedir. Tuvalet mekanları bu dönemde onarılmış ve içinde kadın ve erkek bölümleri yer alacak şekilde düzenlenmiştir.

II. dönemle karşılaştırıldığında, ana eyvanın avluya bakan cephesinde de uygulama yapıldığı tespit edilmiştir. Orta aksta çift kanatlı camlı ahşap kapının iki yanına, eyvanın üzengi kotuna kadar yükselen duvarlar örülmüş ve üzeri cam ile kapatılmıştır. Ana eyvanın kubbesinin oturtulduğu tuğla örgülü sekizgen kasnağın III. dönemde sıvandı ve kasnağa II. dönemde yerleştirilen ahşap kayıtlı pencerelerin yerine beton dışlıkların takıldığı görülmektedir.

Onarımlar sırasında avlunun kayrak taşı, iç mekanlardan bazılarının da döşeme tuğlası ile kaplandığı anlaşılmakta-

²⁸ a.g.e. Kuban, s. 96- 102, 164.

³⁰ Türkün Dostoğlu, 2001, s. 152-153.

²⁹ a.g.e. Gabriel, 1958, s. 101.

dır. Bu dönemde ana eyvana iki yönden çıkış verilen mermer kaplamalı ve alüminyum korkuluklu bir merdiven ilave edilmiştir. Ayrıca yapının ana eyvanı dışındaki bölümlerinin çatı kiremit kaplamalarının onarıldığı, yapıya giriş kapısının üzerindeki saçağın genişletildiği ve muhtemelen aynı onarımlar sırasında cephenin en solundaki pencerenin kapatıldığı, diğer pencere doğramalarının ise ahşap malzeme ile yenilendiği 2. Dönem restitüsyon önerisi ve yapının günümüzdeki durumunun karşılaştırılmasından anlaşılmaktadır.

Yeşil Külliyesi Medresesi'nin Müze İşleviyle Kullanımına Yönelik Koruma Müdahale Önerileri

1975 yılından itibaren Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmakta³¹ olan yapının mimari niteliği günümüze çok değişmeden ulaşabilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kararıyla, müze işleviyle değerlendirilen yapının onarımının yapılmasına ve sergilemenin yenilenmesine karar verilmiş ve bu bağlamda rölöve, restitüsyon, restorasyon, çevre düzenlemesi ve sergileme projelerinin hazırlanması gündeme gelmiştir.

Günümüzde özgün işlevini sürdüremeyen çok sayıda tarihi yapı, yeni kullanımlara uyarlanmaktadır. Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, yeni işlevle değerlendirilmesi yapının korunması açısından önemli bir karardır. Yapıya uygun yeni bir işlev verilir ve yeni işlevin gereksinimleri mevcut binaya başarılı bir şekilde uyarlanırsa, yapı sosyo- kültürel ve çevresel açıdan sürdürülebilir nitelik kazanacaktır. Ancak yeni işleve uyarlama çalışmaları kapsamında, büyük müdahaleler gerektirecek işlevlerden kaçınılmalı ve yapıların planimetrik organizasyonu, cephe tasarımı, yapım sistemi ve yapı malzemeleri gibi özgün mimari niteliklerinin bozulmamasına özen gösterilmelidir.

Özgün işlevini sürdüremeyen tarihi yapıların yeni işleve uyarlanması çalışmaları, Venedik Tüzüğü³² (1964), Amsterdam bildirgesi³³ (1975), Avustralya ICOMOS Burra Tüzüğü³⁴ (2013) gibi uluslararası dökümanlarda yapıların özgün niteliğine yönelik korumacı ve hassas bir tavırla yaklaşılması koşuluyla uygun görülmekte, ek yapıların ise tarihi yapıya saygılı, kolayca tanımlanabilir ve minimum etkili olacak şekilde tasarlanması istenmektedir.

Çağdaş koruma teorisi ve pratiğinde, yeni işleve uyarlama çalışmaları, mimari mirasın korunmasına yönelik önemli bir strateji olarak kabul görmektedir. Yeni işleve uyarlama çalışmaları sırasında ek yapı, gerektiğinde tarihi yapının yeni işlevi karşılayabilmesine katkı amacıyla tasarlanmalıdır. İşlevsel değişim yapıda bir dönüşümü de beraberinde getirmekte olup, yeni eklerin yapılmasının zorunlu

olduğu durumlarda ek yapı tasarımlarının çağdaş koruma ilkelerine dayandırılması gerekmektedir.³⁵

Bu bakış açısıyla, müze işlevi verilen Yeşil Külliyesi Medresesi, her ne kadar 1975 yılından itibaren müze işleviyle kullanılsa da, yapının mevcut haliyle çağdaş müzecilik gereksinimlerini üstlenemediği tespit edilmiş ve koruma çalışmaları kapsamında ek yapı önerisinin geliştirilmesinin gerektiği görüşü oluşmuştur.

Bu bağlamda koruma projesinin hazırlanması sürecinde çalışmayı yönlendiren ilkeler aşağıda sıralanmıştır;

Yapının korunmasına ve kullanılmasına yönelik fiziki müdahaleleri içeren koruma projesinin hazırlık sürecinde benimsenen temel yaklaşım, yapının tasarımı, mimari özellikleri, yapım sistemi, malzeme kullanımı açısından özgün değerlerinin korunması yönünde olmuştur.

Çalışmanın belgeleme aşamasında saptanan sorunlar ve restitüsyon araştırması sürecinde ulaşılan sonuçlar birlikte değerlendirilmiş, yapının müze işlevi ile kullanılabilmesi için koruma müdahalelerini içeren restorasyon, sergileme, çevre düzenlemesi ve ek yapı önerilerini içeren projeler hazırlanmıştır³⁶ (Şekil 22-31).

Tarihi yapının korunmasına yönelik müdahale önerileri geliştirilirken, bir yandan konservasyon ağırlıklı çalışmalarla yapının özgünlüğü ve bütünselliğinin korunması amaçlanırken, bir yandan da hem müzede sergilenecek çoğunluğu organik eserlerden oluşan taşınır kültür varlığı niteliğindeki objelerin doğa koşullarından etkilenmemesi, hem de ziyaretçilerin alanı rahatlıkla gezabilmeleri için iklimlendirmenin sağlandığı kontrollü alanların oluşturulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, özgün yapımında açık olan revaklar ile ana eyvanın lamine cam ile kapatılması önerilmiştir (Şekil 22–25). Kapama uygulaması saydam bir malzeme olan cam ile yapılacağından, avluya açılan ana eyvanın ve revakların algılanmasına en az şekilde zarar vereceği düşünülmektedir.

Türk İslam Eserleri Müzesi işlevi için hazırlanan sergileme projesi genelinde, yapının mimari niteliğine görsel ve yapısal açıdan zarar vermeyecek, olabildiğince şeffaf ve yapıyı zorlamayacak bir tasarım yaklaşımı hakim olmuştur.

Ayrıca, çağdaş müzecilik için gereken bilet satış, kafeterya, müze mağazası, tuvalet, depo gibi işlevleri üstlenmesi için, tarihi yapı ve çevresine saygılı bir yaklaşımla çağdaş mimariye sahip ek yapılar tasarlanmıştır.

Koruma Müdahale Önerileri

Yapıya yönelik koruma müdahale önerileri, yapının sorunlarını tespit eden hasar tespit analizleri irdelenerek geliştirilmiştir. Yapılan araştırmalar sırasında, yapıyı bütüncül olarak etkileyen nitelikte yapısal bir soruna rastlanmamış

³¹ <https://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/turk-islam-eserleri-muzesi-bursa>.

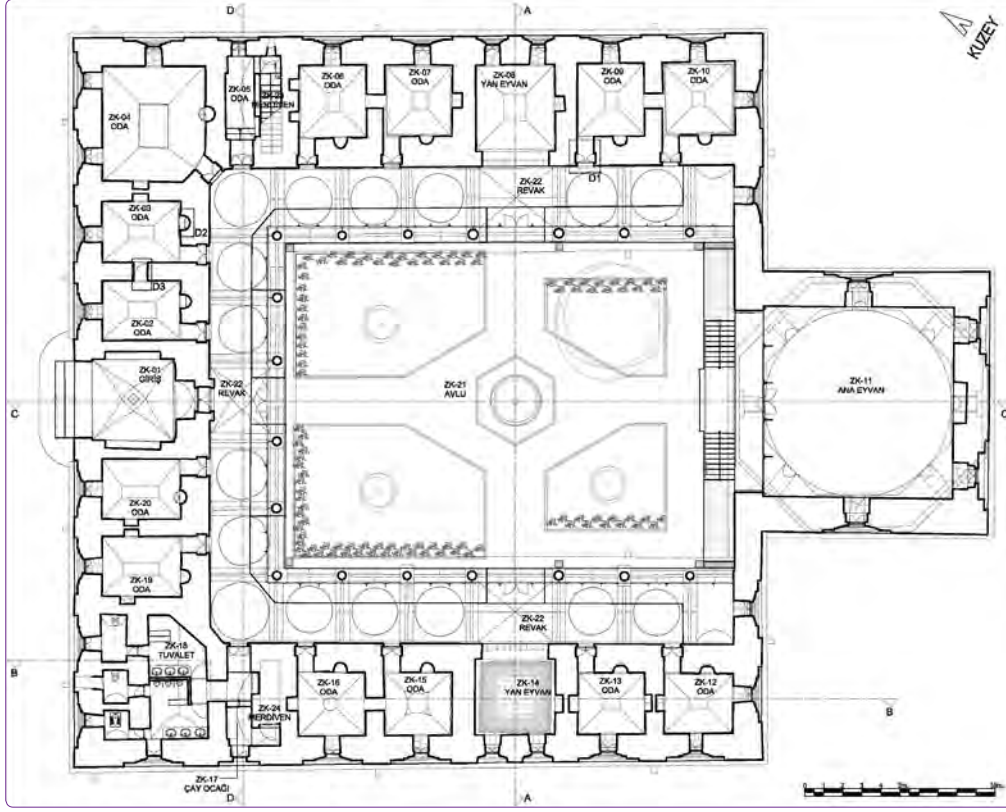
³² http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0612886001496825607.pdf

³³ http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0885391001496825356.pdf

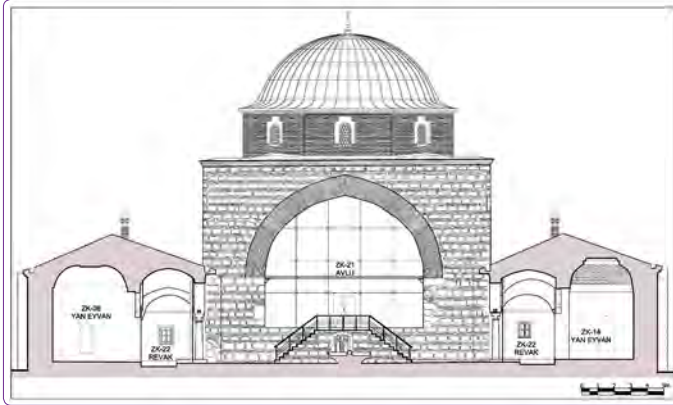
³⁴ <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>

³⁵ Kuleli, 2018, s. 3-5.

³⁶ a.g.e. 2013 Bursa Yeşil Medrese Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri Hazırlanması İşi kapsamında hazırlanan projeler ve ekleri.

Şekil 22. Restorasyon projesi zemin kat planı.

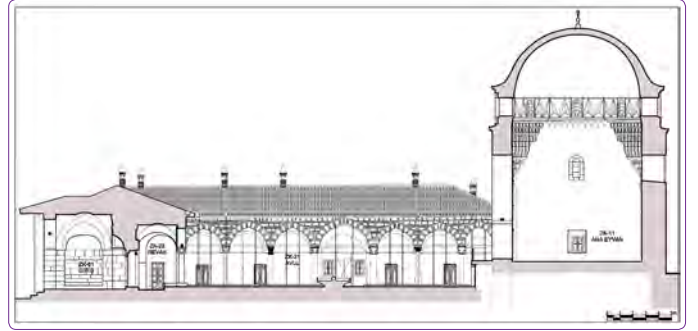

Şekil 23. Restorasyon projesi A-A kesiti.

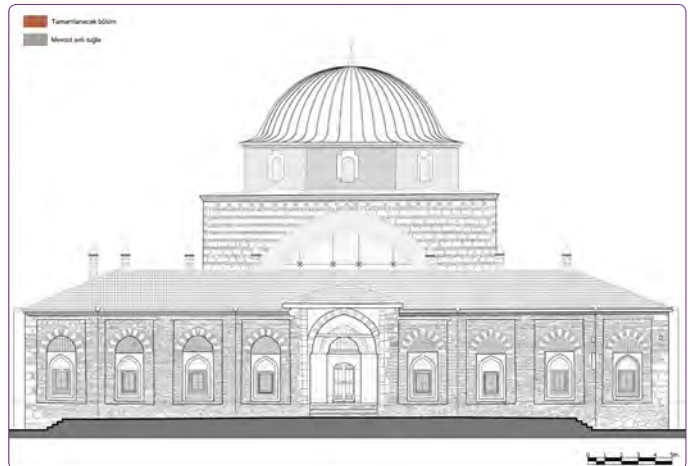
olup koruma müdahalelerine yönelik öneriler; *drenaj sorununa yönelik müdahaleler, *taş, ahşap, harç ve sıva, tuğla, demir gibi malzemeler ile ilgili temizleme, sağlamlaştırma ve bütünleme gibi malzeme sorunlarına yönelik müdahaleler ile *zamanla yok olmuş ve/veya yeni işlev doğrultusunda yapılması önerilen yapı öğeleri ve ek yapı olarak sınıflandırılmıştır.

İç Mekanlara ve Avluya Yönelik Müdahaleler (Şekil 22–24)

- Geçmiş yıllardaki onarımlar sırasında kullanılan çimento içerikli sıva ve harçların raspası yapılmalı, özgün sıva yüzeyine ulaşılması halinde bu tabaka korun-

Şekil 24. Restorasyon projesi C-C kesiti.

Şekil 25. Restorasyon projesi giriş cephesi.

malı, bozulan bölümler ise özgün sıva harcı ile uyumlu nitelikte hazırlanacak kireç harcı ile sıvanmalıdır.

- Zemin kaplamasında özgün olmayan ahşap ve kayrak taşı gibi kaplamalar sökülerek, özgün zemin kaplaması ve/ veya kotuna ulaşılmaya çalışılmalı, zemin kaplamasının yenilenen bölümleri, özgün tuğladan görüntüde renk olarak ayrıştırılabilecek nitelikte tuğla ile kaplanmalıdır.
- Geçmiş yıllardaki onarımlarda değiştirilen oda kapıları, söveli ve çift kanatlı kapılar olarak, restorasyon projesinde önerildiği şekilde imal edilmelidir.
- Odalarda bulunan ocak ve yaşmak özgün örnek doğrultusunda üretilen detaya uygun olarak onarılmalı, nişler ise projede gösterilen yerlerde çerçevesiz cam kapaklı, kitaplığa dönüştürülmelidir.
- ZK-18 hela mekanında, geçmiş yıllardaki onarımlarda yapılan tuvalet/ lavabo bölüntüleri kaldırılmalı, tuvalet restorasyon projesinde önerildiği şekilde onarılmalıdır.
- ZK-20 kodlu oda tavanında yer alan medreseye ait ahşap göbeğin çevresindeki muhdes balık sırtı şeklindeki çıtalı ahşap kaplamalı tavanla ilgili araştırma yapılmalı, özgün tavan sistemi açığa çıkarılmalıdır.
- ZK-14 kodlu yan eyvanın aynalı çapraz tonozunun ayna kısmında yer alan bezemeli ahşap tavanın konservasyonu yapılmalıdır.
- Giriş eyvanının kapı kemerinden başlayarak tonoz boyunca devam eden çatlağın çevresinin raspası yapılarak, çatlağın yapısal olup olmadığı kontrol edilmelidir. Alınacak sonuca göre çatlağın izlenmesi ve önlem alınması gerekmektedir.
- Avlunun ortasındaki yekpare mermer havuz korunmalı ve peyzaj projesinde önerildiği şekilde aksiyal olarak düzenlenmiş yollarla revaklardaki kapılara ve ana eyvana ulaşımı sağlayan avlu düzenlemesi yapılmalıdır.
- Restitüsyon araştırmasında ulaşılan fotoğrafta görülen ana eyvanın altındaki mekana erişim için, araştırma yapılmalıdır.

Cephelere ve Yakın Çevreye Yönelik Müdahaleler (Şekil 23–25)

- Giriş cephesinin en solunda bulunan ve bir dönemde kapatıldığı düşünülen pencerede araştırma raspası yapılmalı, elde edilecek verilere göre gerekirse yeni öneri geliştirilmelidir.
- Cephe genelinde, kararına görülen duvar yüzeylerinin temizliği, restorasyon raporunda önerilen tekniklerle, uzmanlar tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Medresenin farklı bölümlerinde yer alan sırlı tuğla ve plakaların olduğu bölümler uzmanlar tarafından

incelenmeli, çimento içerikli dolgu temizlenmeli, kireç içerikli özgün harç ise kesinlikle korunmalıdır. Tamamlanacak bölümlerin belirtilmesi amacıyla, yeni bölümün sır rengi ile özgün bölümün sır rengi arasında bakıldığında hissedilecek şekilde ton ve doku farkı verilmelidir (Şekil 25).

- Pencereilerin taş söve yüzeylerinde oluşan kayıplara yönelik restorasyon raporunda önerilen konservasyon müdahaleleri, koruma uzmanları tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Yapının cephesinde taş değiştirme işlemi gerekli görülmemekle birlikte, gereklilik doğması halinde kullanılacak taş ve tuğla malzeme, yapının özgün malzemesine uygun nitelikte olmalıdır.
- Eyvan bölümünün üst örtüsünde yer alan sekizgen kasnak üzerine uygulanan çimento içerikli sıva sökülmesi, özgün tuğla duvar yüzeyi ortaya çıkarılmalıdır. Özgününe uyumlu üretilecek kireç harç ile derz onarımı gerçekleştirilmelidir.
- Sekizgen kasnağın her yüzünde bulunan sivri kemerli pencere açıklıklarında bulunan alçı revzen dışlıklar, restorasyon projesine göre yenilenmelidir.
- Yapının çevresindeki döşeme traverten ile kaplanmalı, döşeme kotu cephelerdeki pencerelerin içinde yer aldığı nişleri ortaya çıkaracak şekilde düzenlenmelidir.
- Müze çevresinde bahçe duvarlarında gerekli statik incelemelerin yapılmasından sonra, yapısal sorunlarla ilgili onarım çalışmaları tamamlanıp, bahçe korkulukları projede verilen detaya uygun olarak yenilenmelidir.
- Müzenin kuzeydoğu ve güneybatı yöndeki bahçesinin, lahit, mezar taşları ve mimari yapı öğeleri gibi taş eserlerin sergileneceği alanlar olarak düzenlenmesi önerilmiştir.

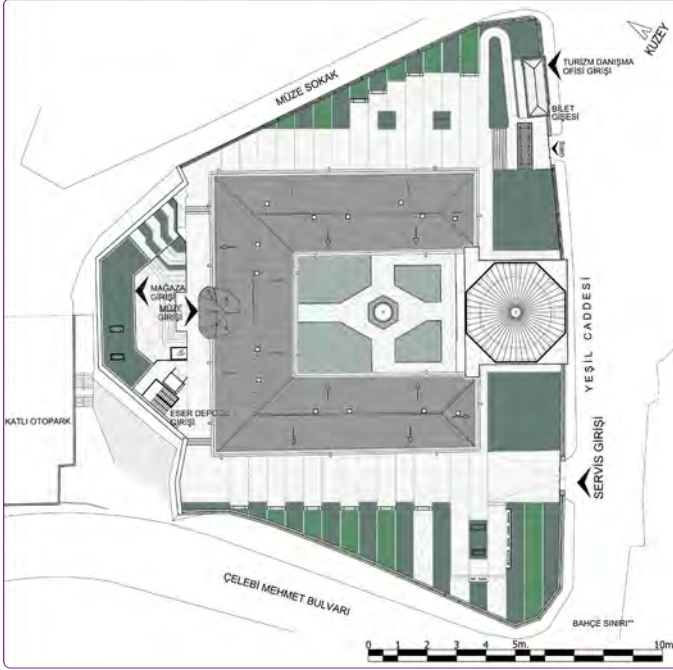
Ek Yapı Önerileri

Yeşil Medresesi adapte edildiği müze işlevi için, aşağıda detayları verilen tarihi yapıya saygılı bir yaklaşımla geliştirilen iki adet ek yapı tasarımı yapılmıştır.

1 Nolu Ek Yapı (Müze Mağazası, Kafe, Depo, Tuvalet vb.)

Tarihi yapının çağdaş müzecilik işlevini yürütebilmesi için, müze mağazası, kafe, depo, tuvalet vb. mekanları içerecek yeni bir ek binaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ek yapı, eski deponun oturum alanına formundan dolayı hafifçe büyüyerek yerleştirilecek şekilde planlanmıştır (Şekil 26–30a, b). Öneri ek yapı, kuzeydoğu, güneybatı yönünde konumlanan dikdörtgen planlı bir yapı ile bu planın parsel sınıрыyla uyumlu şekillenen pahlı kısa kenarlarına, iki yönde eklenen kanatlardan oluşmaktadır.

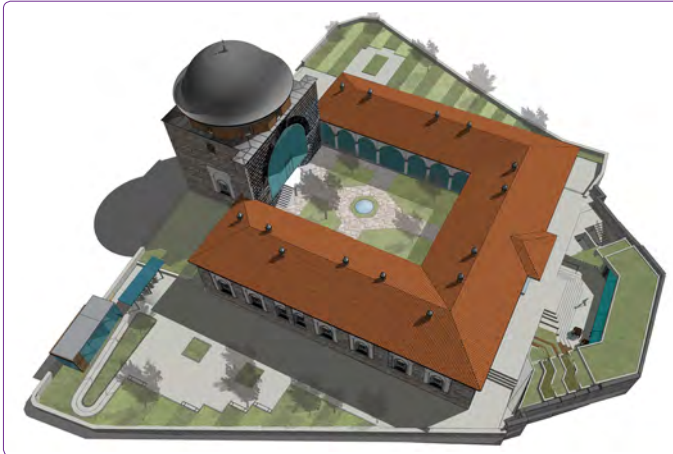
Çağdaş teknoloji ve malzemeler kullanılarak iki katlı planlanan yapının alt katında müzede ihtiyaç duyulan,

Şekil 26. Çevre düzenlemesini de içeren restorasyon projesi vaziyet planı.

Şekil 27. Nolu ek yapının oturmuna ilişkin görsel.

Şekil 28. Medrese ve 1 Nolu ek yapıya ilişkin görsel.

depo alanları, üst katında ise müze mağazası, kafe, depo, tuvalet gibi ziyaretçilerin kullanımına yönelik alanlar yer alacaktır (Şekil 30a, b). Ek yapının, betonarme nitelikli eski

Şekil 29. Medrese ve 1 Nolu ek yapıya ilişkin görsel.

deponun yerine konumlandırılması nedeniyle, alanda kazıdan kaynaklanan bir tahribat yapılmayacaktır. Ek yapı kaldırılacak olan eski depo alanına gömülerek inşa edileceği için, üst parapet kotu medrese yapısının silüetini olumsuz etkilemeyecek, yeni yapı medrese ile yarışmayacak yükseklik ve nitelikte olacaktır. Ayrıca yapının üst örtüsünde önerilen yeşil çatı ek yapının görsel etkisini hafifletecektir. (Şekil 26–29).

2 Nolu Ek Yapı: Danışma Ofisi Ve Müze Bilet Gişesi

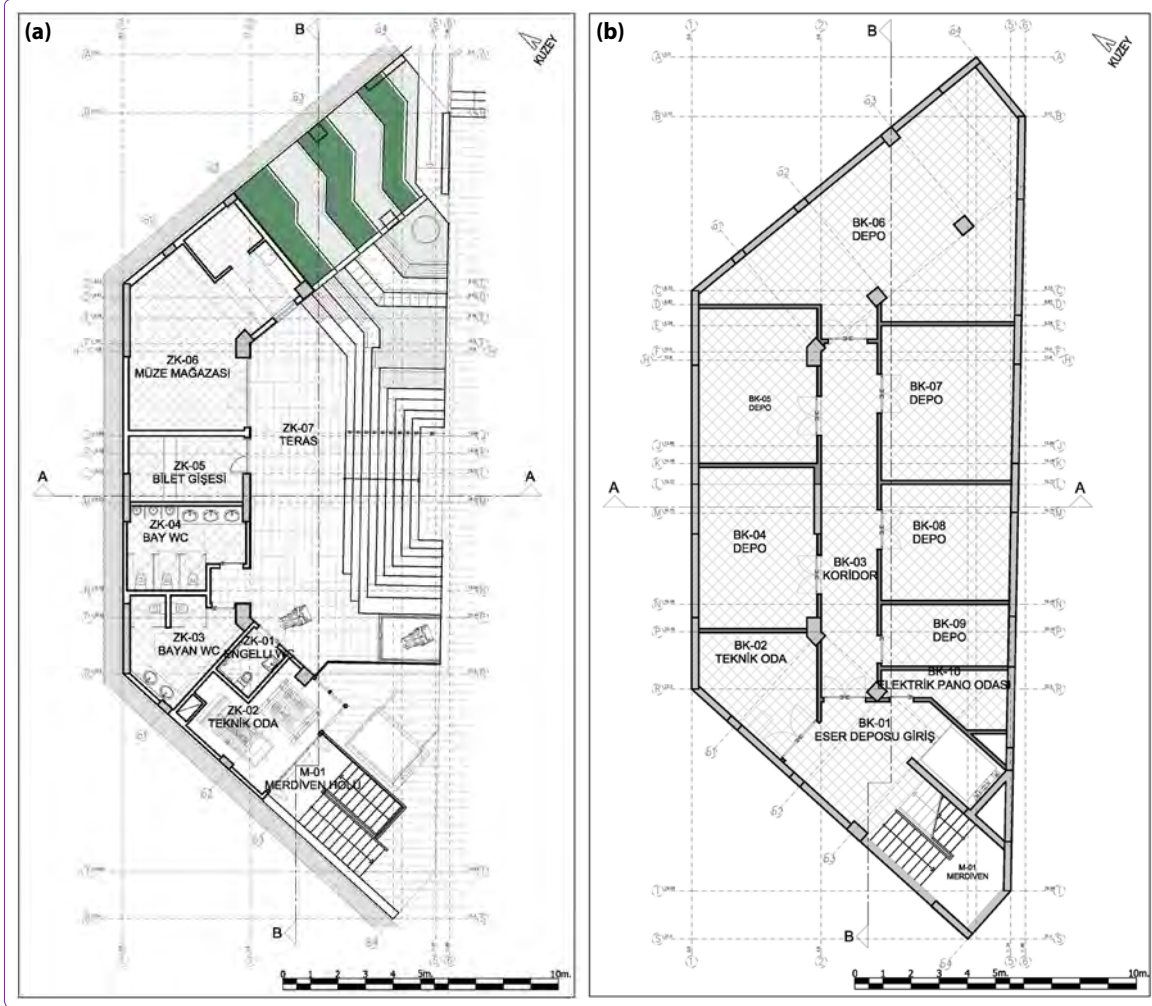
Resmi Kurumlarca tanımlanan ihtiyaçlar doğrultusunda, Turizm Danışma Ofisi ile Müze Bilet Gişesi işlevini yüklenilecek bir yapı yapılması talep edilmiştir. Alanın güney doğu cephesindeki mevcut giriş noktası, bahçe peyzajı ile birlikte yeniden tanımlanarak, müze giriş- çıkış turnike sistemi, bilet gişesi ve turizm danışma işlevlerinin bu alanda kurgulanması uygun görülmüştür (Şekil 31).

Yeni yapı ve kanopi sisteminin hafif ve şeffaf tasarımıyla, medrese yapısının caddeden algısının engellenmemesi amaçlanmıştır. Çelik strüktürlü yapının dış cidarları profilsiz lamine cam sistemi ile giydirilmiş olup, Turizm danışma ofisinin, bilet gişesinden farklılaşması amacıyla taş ile kaplanması önerilmiştir.

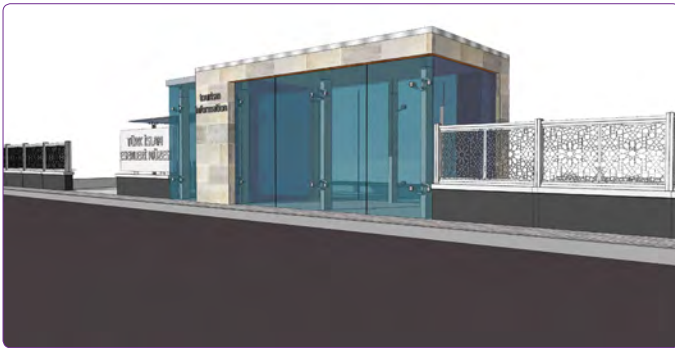
Sonuç ve Değerlendirme

Bursa Yeşil Külliyesi Medresesi'nin müze işleviyle değerlendirilmesi için gerçekleştirilmesi planlanan koruma çalışmalarının ilk etabı olan rölöve çalışmalarına yönelik yapı ve yakın çevresinde gerçekleştirilen çizimsel ve görsel belgeleme çalışmalarının tamamlanmasından sonra, rölöve paftaları üzerinde *yapı malzemeleri kullanımı analizi, *malzeme, yapısal, drenaj sorunları ile uyumsuz müdahaleler/ekler gibi hasar analizlerini içeren "teknik analizler" yapılarak, yapının mevcut durumu ve sorunları belgelenmiştir.

Projenin ikinci etabı olan restitüsyon aşamasında gerçekleştirilen tarihsel araştırmalar sürecinde, yapının ilk yapıldığı dönem ile sonraki farklı kültür katmanlarının ve dönemlerin çözümlenmesi, yapının ilk tasarımının ve sonraki kullanımlar sırasında yapılan müdahale ve eklerin anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Şekil 30. (a, b) Ek Yapı: 1, Zemin ve Bodrum Kat Planı.

Şekil 31. Ek yapı: 2'ye ait görsel.

Rölöve ve tarihi araştırma sürecinde elde edilen bulgular, üçüncü etapta korumaya yönelik “Müdahale Kararları”nın geliştirilmesine olanak vermiştir. Hazırlanan restorasyon projesinde benimsenen temel yaklaşım, Yeşil Medresenin tasarımı, mimari özellikleri, yapım sistemi, malzeme kullanımı açısından özgün değerlerinin korunmasını amaçlayan müdahalelerin önerilmesi yönünde olmuştur. Tüm müdahalelerde, özgün yapıya en az zarar

verecek minimum müdahale ilkesi benimsenmiş, yapının gerektiğinden fazla müdahale önerilmemesine özen gösterilmiştir. Ancak sorunların yoğunluğundan dolayı minimum müdahale ile korumanın mümkün olmadığı durumlarda, bozulan özgün malzemenin yenilenmesi uygun görülmüştür.

Çağdaş koruma yaklaşımı doğrultusunda hazırlanan restorasyon projesinde, medreseye zaman içinde ilave edilen, fiziksel ve/ veya görsel açıdan zarar veren, yapının mimari bütünlüğünü bozan niteliksiz müdahale ve eklerden arındırılması ve bu müdahalelerin yapıya verdiği zararların mümkün olduğunca geri döndürülmesi amaçlanmıştır.

Çağdaş müzecilik işlevi için yapıya eklenen, revak ve ana eyvanın lamine cam ile kapatılmasına, müze mağazası, kafe, depo, tuvalet, danışma ofisi ve müze bilet gişesi gibi ek yapıların tasarımlarında ise; çağdaş malzeme ve teknoloji kullanılmasına, yeni eklerin hem yapım aşamasında hem de gerektiğinde kaldırılma aşamasında özgün yapıya en az zarar şeklinde tasarlanmış olmasına ve yeni ek olduğunun belli edilmesine özen gösterilmiştir.

Medresenin yüklendiği Türk İslam Eserleri Müzesi işlevi için hazırlanan sergileme projesi, yapının özgün işlevi olan medrese işlevini ve mimari niteliğini de tanıtan teşhir öğeleri ile tarihi yapıya görsel ve yapısal açıdan zarar vermeyecek bir tasarım anlayışıyla üretilmiştir.

Yapının kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki alan, yapının diğer yöndeki bahçeleri için çevre düzenleme projesinde önerilen tasarımla uyumlu bir yaklaşımla taş eserlerin sergileneceği açık sergi alanları olarak düzenlenmiştir.

Teşekkür

Yeşil Külliyesi Medresesi'ne yönelik belgeleme ve projelendirme sürecinde yaptıkları katkılar ve yayın izninden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Bursa Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne, sağlıklı bir ürün hazırlanması için emek veren proje ekibimize ve danışmanımız Prof. Dr. Ömür Bakırer'e teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Ayverdi, E. H. (1972) Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II Sultan Murat Devri, II, 806-855 (1403-1451), İstanbul, Baha Matbaası.
- Bakırer, Ö. (1999) Osmanlı Mimarisinde Pencere Camı, Ansiklopedi: Osmanlı, Kültür ve Sanat, Sayı 10, s. 480-489.
- Bakırer, Ö. (1986) Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Mimarisinde Pencere İlişkin Biçim ve Malzeme Özellikleri, II. Uluslararası Bilim ve Teknoloji Kongresi, İTÜ, s. 110-116.
- Binan, D. (2017) Tek Yapı Ölçeğinde Uygulama Ödüllerinde Ölçütler Deneyimler, Tarihe Saygı Yerel Koruma Ödülleri, İzmir, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Yayını, s. 70-73.
- Bursa Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü (BRAM) (2013) Bursa Yeşil Medrese Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri Hazırlanması İşi kapsamında hazırlanan yayınlanmamış projeler ve ekleri, Bursa Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.
- Demiralp, Y. (1999) Erken Dönem Osmanlı Medreseleri, 1300-1500, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gabriel, A. (1958) Une Capitale Turque Brousse Bursa Texte, Paris, E. De Boccard.

- Goodwin, G. (1970) A History of Ottoman Architecture, London.
- Hızlı, M. (1991) Osmanlılarda İlk Medreseler, İlk Müderrisler, Milli Kültür, 88, s. 27- 31.
- ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013).
- Kuban, D. (2007) Osmanlı Mimarisi, İstanbul, Yem Yayınevi.
- Kuleli, A. E. (2018) Tarihi Yapıların Yeni İşlevle Değerlendirilmesi Yaklaşımının İrdelenmesi; Bursa Yeşil Külliyesi Medresesi Örneği, Yapı Sektöründe Yenilikçi Yaklaşımlar, 4. Ulusal Yapı Kongresi ve Sergisi, 6-8 Aralık 2018, TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi ve Antalya Şubesi, Ankara, Çağhan Ofset Matbaacılık, s. 13-29.
- Ödekan, A. (2004) Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş, İstanbul, İTÜ Vakfı Yayını.
- Ötügen, Y. (1978) Orhan Gazi (1326-1359) Devrinden Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Devrinin Sonuna Kadar Osmanlı Medreseleri, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Özel Sayı, s. 337-370.
- Tayla, H. (2007) Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları II, İstanbul, TAC Vakfı Yayını.
- Türkün Dostoğlu, N. (2001) Osmanlı Döneminde Bursa, AKMED (Suna@İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Stil Matbaacılık A. Ş.
- Uluengin, F., Uluengin, B. ve Uluengin, M. B., (2001) Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları, İstanbul, YEM Yayını.

İnternet Kaynakları

- <https://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/turk-islam-eserleri-muzesi-bursa> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2018)
- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0612886001496825607.pdf (Erişim Tarihi 15 Kasım 2018)
- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0885391001496825356.pdf (Erişim Tarihi 15 Kasım 2018)
- <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2018)